

KADINLARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

III. Sınıf Çalışma Ekonomisi ve Endüstri
İlişkileri Bölümü

Risk Gruplarına Yönelik Sosyal Politikalar Dersi
Notları-III

Doç. Dr. Şenay GÖKBAYRAK

İçerik

- Kadınların Sosyal Politika Açısından Risk Grubu Olmasının Nedenleri
- Sosyal Politika ve Kadınlar Üzerine Feminist Yaklaşımlar
- Refah Devleti ve Kadınlar
- Türkiye’de Refah Devleti ve Kadınlar
  - Çalışmaya Dayalı Koruma ve Kadınların İşgücü Piyasalarındaki Konumu
  - Kadınların İstihdam Pratikleri Üzerinden Sosyal Korumanın Genel Durumu
  - Türkiye’de Kadınların Sosyal Korumasına Yönelik Politikaların Değerlendirmesi ve Politika Önerileri

Kadınlar Sosyal Politika Açısından Neden Risk Grubudur ? - I

- En genel anlamda toplumsal yaşamda özel olarak ise çalışma yaşamında kadınların risk grubu olarak değerlendirilmesinin temel nedeni, *toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü* ve bu işbölümü kapsamında ortaya çıkan *toplumsal cinsiyet rolleridir*.

Kadınlar Sosyal Politika Açısından Neden Risk Grubudur ? - II

- Biyolojik Cinsiyet – Toplumsal Cinsiyet farkı
  - Biyolojik cinsiyet kadın ve erkek arasındaki biyolojik ve fiziksel farklılıklara işaret ederken; toplumsal cinsiyet bireylerin toplumsal davranış ve ilişkilerinde farklılık yaratan örgütlenmiş davranış biçimlerine vurgu yapmaktadır. Temel tartışma kadın ve erkeğin davranış ve rollerinin biyolojik yapı mı yoksa toplumsal yapı ve kültür tarafından mı belirlendiğidir.

Kadınlar Sosyal Politika Açısından Neden Risk Grubudur ? - III

- Kadınların Toplumdaki Dezavantajlı Konumlarını Açıklayan Yaklaşımlar
  - Doğacı- Naturalist Kuram
  - Feminist Kuram

Kadınlar Sosyal Politika Açısından Neden Risk Grubudur ? - IV

- Toplumsal cinsiyetçi işbölümü ve bu işbölümü içerisinde şekillenen roller kapsamında erkeklerin üretim faaliyetlerine; kadınların ise asıl olarak yeniden üretim faaliyetlerine (çocuk doğurma, çocuk, yaşlı bakımı ve ev hizmetleri gibi) odaklanması, bir üretim alanı olan işgücü piyasalarında kadınları ikincil işgücü konumuna iterek risk grubu haline getirmektedir.
  - Geleneksel roller nedeniyle işgücü piyasalarına katılamama ya da katılımda azalma
  - İşgücü piyasalarındaki konumlarının geleneksel rollerine şekillenmesi (İkincil işgücü ve tabakalaşma)

Sosyal Politika ve Kadınlar Üzerine Feminist Yaklaşımlar- I

- Refah devleti üzerine II.Dünya Savaşı sonrası oluşan ilk yazın kadınlara ilişkin çok az şey söylemektedir.
- Refah sunumuna ilişkin savaş sonrası yapılanma, toplumsal yaşamdaki geleneksel cinsiyetçi işbölümüne dayalı belirli varsayımlar üzerinden şekillenmiştir:
  - Erkeklerin eve ekmek getirdiği; kadınların yeniden üretim faaliyetlerine odaklandığı ve evliliklerin istikrarlı bir şekilde süreceği varsayılmıştır.
  - Ancak, evli kadınların işgücü piyasalarına katılımı artmış; boşanma ve evlilik dışı doğum oranlarında artış ortaya çıkmış; tüm bu gelişmeler kadınları ve toplumsal yapıyı çeşitli şekillerde etkilemiştir.

Sosyal Politika ve Kadınlar Üzerine Feminist Yaklaşımlar- II

- Sosyal politikanın feminist analizi ilk olarak 1970'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Feministler savaş sonrası refah devleti yapılanmasına eleştirel olarak yaklaşmışlardır.
  - Sosyal politikalar aracılığıyla, devletin ev yaşamını şekillendirdiği,
  - Kadınların refah devletinin ücretli işçisi haline geldiği, ancak geleneksel rollerinin devam ettiği,
  - Kadınların işgücü piyasalarında düşük statülü ve düşük ücretli işlerde yoğunlaşması eleştirilerek; özel patriyarkanın yerini devlet patriyarkasının aldığı ileri sürülmüştür.
  - İlk dönem feminist analiz, kadınların baskı altına alındığı aileye dikkatleri yoğunlaştırarak; refah devletini aile içindeki geleneksel rolleri desteklemesi ve yeniden üretmesi nedeniyle eleştirmiştir.

Sosyal Politika ve Kadınlar Üzerine Feminist Yaklaşımlar- III

- Son dönem feminist analizler, refah devletinin iyi ya da kötü olmasından çok; kadınlar ve refah sistemleri arasındaki karmaşık ilişkilerin analizine odaklanmakta; sosyal politikaların analizinde toplumsal cinsiyetin önemini vurgulamaktadırlar.

Sosyal Politika ve Kadınlar Üzerine Feminist Yaklaşımlar- IV

- Son dönem analizler kapsamında, sosyal politikaların kadınlar üzerindeki etkisine dair basit ve genel sonuçlara varmak olanaklı değildir.
  - Her ne kadar refah devleti kadınları erkeğe bağımlı olarak görse de, değişen toplumsal koşullar kapsamında Batılı refah devletlerinin iş ve aile arasında denge kurma yönündeki kadını destekleyici düzenlemeleri, kadınların üretim ve yeniden üretim faaliyetleri arasında uzlaşmayı sağlamasını kolaylaştırmaktadır. Ancak bu yaklaşım her zaman eşitliği beraberinde getirmemekte en azından farklı düzeyde eşitlik ya da eşitsizlik durumları ortaya çıkmaktadır.

Sosyal Politika ve Kadınlara Üzerine Feminist Yaklaşımlar- V

- Son dönem feminist analizler, toplumsal cinsiyetin sonuçları açısından sosyal politika analizlerinde ne kadar önemli olduğunu vurgulayarak; toplumsal cinsiyetin açıklayıcı gücüne odaklanmaktadır. Feminist analiz;
  - Toplumsal yapının toplumsal cinsiyetçi ilişkilere dayalı olarak yapılandığına;
  - Toplumsal cinsiyetçi ayrımın sürekliliğine;
  - Buna bağılı olarak da eşitsizliğin biçimleri değişmiş gibi görünse de (kadınların giderek daha fazla erkek işi olarak görünen işleri yapsa da, statü ve ücret farklılıklarının sürmesi nedeniyle) eşitsizliğin sürekliliğine vurgu yapmaktadır.

Sosyal Politika ve Kadınlar Üzerine Feminist Yaklaşımlar- VI

- Sosyal politikaya ilişkin tek bir feminist yaklaşım bulunmamaktadır.
- Feministler hem teorik olarak hem de odaklanılan sorunlar olarak farklılaşmaktadır.
  - 1990'lardan bu yana farklılık tezi kapsamında; sadece kadın ve erkek arasındaki farklılıklara değil; farklı toplumsal statülerdeki kadınlar arasında da çatışan çıkarılara ve farklılaşmalara odaklanılmaktadır.

Sosyal Politika ve Kadınlar Üzerine Feminist Yaklaşımlar- VII

- Sosyoloji ve iktisat literatürüne ilişkin ana akım analiz, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği biyoloji ve tercihin bir ürünü olarak görmektedir.
- İşlevselci sosyologlar ve neo-klasik iktisatçılar, geleneksel işbölümünün ailede eşlerin faydalarını maksimize etmesine yol açarak rasyonelleştğini ortaya koymuşlardır.
- Geleneksel aile modeli, etkin ve uygun bir aile formu olarak kabul edilmiştir.

Sosyal Politika ve Kadınlar Üzerine Feminist Yaklaşımlar- VIII

- Bu modeli sorgulayan feministler hem aileye hem de çalışma ortamına odaklanmışlardır.
  - Aile içerisinde kadının erkeğe bağımlı statüsüne ve bunun ortaya çıkardığı gelirden eşitsiz paylaşımına;
  - Kadınların işgücü piyasalarındaki konumlarının da geleneksel yüklerine göre şekillendiğine vurgu yaparak;

özellikle bakım hizmetlerinde sorumluluğun bireysel ya da kolektif paylaşımı sorunlarına yönelmişlerdir.

Refah Devleti ve Kadınlar -I

- Feminist yaklaşımlar kapsamında, refah devleti ve kadınlar arasındaki ilişki çok yönlü ve karmaşık bir doğaya sahip bulunmaktadır.
  - Kadınlar hem refah devletinden yararlanan hem de ücretli (sağlık, eğitim ve bakım sektörlerinde çalışan) ya da ücretsiz refah (aile içi enformel bakım) sunan aktörlerdir.

Refah Devleti ve Kadınlar- II

- Kadınların refah devleti ile ilişkileri farklı refah rejimlerine göre farklı biçimler almaktadır.
- Bu biçimler kapsamında geleneksel bakım sorumluluğunun bireysel ve kolektif paylaşım biçimleri ortaya çıkmaktadır.
- Modern refah devletinin temelindeki uzlaş, emek ve sermaye arasında oluşmuştur. Ancak kadın ve erkek arasında da ikinci bir uzlaşının olduğu artan oranda fark edilmektedir.

Refah Devleti ve Kadınlar- III

- Eski iş sözleşmeleri, düzenli istihdam edileceği düşünülen erkek için tasarlanmış; kadınların geçimi erkeğe bağlanmıştır.
- Toplumsal cinsiyet uzlaşısı, işgücü piyasalarında marjinal olarak kabul edilen kadınların, erkeklere bağlı olarak aldıkları nakit yardımlar aracılığıyla korunmasını ortaya çıkarmıştır.
- Tıpkı emeğin sermaye karşısında korunmasına bağlı olarak; kadının da yeniden üretim faaliyetlerinden sorumlu olarak hane içinde eve ekmek getiren erkek üzerinden korunmasına dayalı bir uzlaşma söz konusu olmuştur.

Refah Devleti ve Kadınlar- IV

- II. Dünya Savaşı sonrası refah uzlaşının dayandığı erkeğin ekme kazandığı geleneksel aile modeli, erkeklerin tam istihdamını ve kadınların hane içi işlerden sorumlu olduğu istikrarlı aile modeline dayanmaktadır.
- Bu model, kadınların işgücü piyasalarına katılımındaki artış ve değişen aile yapıları nedeniyle sürdürülemez bir konuma sürüklenmiştir.

Refah Devleti ve Kadınlar- V

- Batı toplumlarında,
  - Doğum oranlarında azalma,
  - Nüfusun yaşlanması,
  - Rekabet koşullarında işgücü piyasalarına katılımın artan önemi,

aileyi birincil öneme sahip bir değişken haline getirerek, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temeli olan iş ve aile ilişkilerinin dengelenmesi sorununu siyasal gündeme taşımıştır.

Refah Devleti ve Kadınlar- VI

- Hükümetler, nüfusun yaşlanmasına bağlı olarak artan maliyetleri dengelemek (doğurganlığı artırarak artan maliyetleri karşılayacak işgücü ihtiyacı) ve kadın erkek tüm yetişkinleri işgücü piyasasına dahil etme ihtiyacı konusunda farkındalık kazanmışlardır.

Refah Devleti ve Kadınlar- VII

- Tarihsel olarak, çoğu refah devleti sosyal riskler karşısında kadın ve çocukları erkekler üzerinden korumaya çalışırken; sendikalar erkek işçinin bakmakla yükümlü olduklarını desteklemek için “aile ücreti” için mücadele vermişlerdir.
- İşgücü ve aile yapısındaki değişimler nedeniyle artık bu tür varsayım ve uygulamalar bir anlam ifade etmemektedir.
- Bu nedenle değişen koşullar kapsamında refah devletinin özellikle artan bakım açığı karşısında yeni sosyal riskleri karşılama zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Refah Devleti ve Kadınlar- VIII

- Batı toplumlarında erkeğin ekmeek kazandığı modelden, yetişkin işçi aile modeline geçiş konusunda ortak bir eğilim bulunmaktadır.
- Ancak yine de kadınlar, geleneksel roller nedeniyle yarı zamanlı işlerde istihdam edilmektedirler.
- Kadınlar ne tam anlamıyla bireyselleşmiş ne de iktisadi olarak bağımsızlığa kavuşmuş durumdadırlar.
- Hükümetler geleneksel rollerde radikal bir değişim yerine, kadınların ücretli ve ücretsiz çalışmasını uzlaştırmak için kadınları destekleyici uygulamaları tercih etmişlerdir.
- Böylece kadının konumu toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanmadan da geliştirilebilmektedir.

Refah Devleti ve Kadınlar- IX

- Feminist analiz, refah devleti ve kadınlar arasındaki ilişkide uygulanacak eşitlik ya da farklılık vurgusu taşıyan politikaların belirli açmazlarına da işaret etmektedir:
  - Kadınlara erkekler ile aynı davranmanın, geleneksel işbölümü değişmeksizin ortaya çıkaracağı yeni eşitlik sorunları ?
  - Farklı davranmanın bu farklılığı yeniden üreterek eşitsizliği yeniden üretmesi ?

Refah Devleti ve Kadınlar- X

- AB ve üye devletler düzeyinde eşit fırsat politikaları, vurguyu eşit muameleden; kadınların deneyimlediği ayrımcılığa vurgu yapan pozitif eylemi öne çıkararak, kadın ve erkek eşitliğini tüm politikalara yerleştiren bir anlayışa kaydırmıştır.
- Bu anlayış, farklılığı inkar etmeksizin, tüm dezavantajları belirleme potansiyeli taşımaktadır.
- Kadına karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması için fırsat ve muamele eşitliği; bu eşitlik sağlanana kadar kadınlara özel eşitlik politikaları ön plana çıkmaktadır.
- Kadını özel olarak korumaktan çok aile sahipliğini korumaya yönelik politikalara geçiş süreci yaşanmaktadır.

TÜRKİYE'DE REFAH DEVLETİ ve KADINLAR

**Çalışmaya Dayalı Koruma ve Kadınların İşgücü
Piyasalarındaki Konumu**

TÜRKİYE'DE SOSYAL KORUMANIN GENEL ÖZELLİKLERİ

- Türkiye'de sosyal güvenlik sistemi ilkesel olarak düzenli/formal istihdam ilişkileri içerisinde çalışanlara sosyal koruma sağlamaktadır.
- Bu özellik, sosyal korumanın kapsam ve düzeyinin, işgücü piyasası ve istihdam biçimlerinin özellikleri çerçevesinde şekillenmesine yol açmaktadır.

Kadınların İşgücü Piyasalarındaki Konumu -I

- Kadınların işgücü piyasasına katılımında ve işgücü piyasasında kalmalarında yaşanan güçlükler
  - Türkiye genelinde işgücüne katılma oranı %52,1; erkeklerde %72,4; kadınlarda %32,3 (TUIK, Eylül 2015 HHİA Sonuçları)
  - Kadınsız istihdam ve istihdamda toplumsal cinsiyet açığı

Kadınların İşgücü Piyasalarındaki Konumu -II

- Kadınların işgücüne katılımının düşük olmasının nedenleri;
  - İstihdam yaratamayan büyüme ve istihdam olanaklarının sınırlılığı,
  - Kadınların geleneksel istihdam alanı olan tarım sektörünün küçülmesine bağlı olarak istihdamda daralma; kırdan kente göç sonucunda kadınların formal kentsel işgücü piyasalarından dışlanması,
  - Geleneksel- muhafazakar bakış sonucunda eğitimden ve işgücü piyasalarından dışlanma.
  - Kadınların geleneksel istihdam alanı olan kamu sektörünün daralması.
  - Geleneksel roller nedeniyle işgücü piyasalarında sürekliliğinin sağlanamaması.

Kadınların İşgücü Piyasalarındaki Konumu -III

- Tarım kesiminde kadının emeğinin yoğunlaşması.
- Tarım kesiminde ücretsiz aile işçisi statüsünün ön plana çıkması nedeniyle gelir ve sosyal güvenceden yoksun çalışma.
- Kırdan kente göç sonucunda, formal işgücü piyasalarının aradığı vasıflardan yoksunluk ve güvencesiz enformel sektör işlerinde yoğunlaşma (Parça başı işler, bakım ve temizlik işleri)

Kadınların İşgücü Piyasalarındaki Konumu -IV

- Kentlerde hizmetler sektöründe kadın emeğinin yoğunlaşması
- Kadın işi olarak kabul edilen düşük statülü ve düşük ücretli işlerde yoğunlaşma (Dolaylı ayrımcılık)
- Ücretli ve yevmiyeli çalışmanın yaygınlığı
- Kendi hesabına ve işveren statüsünde çalışan kadınların oranının azlığı
- Kadınların işgücü piyasalarına katılımındaki artışın işteki konum açısından iyileştirme getirmemesi.
- İşe alma ve yükselmelerde ayrımcılık.
- Kadınların ayrımcı pratikleri içselleştirmesi

Kadınların İşgücü Piyasalarındaki Konumu -V

- Esnek istihdam biçimlerinde çalışmanın yaygınlığı (Kısmi süreli ve part-time işlerde çalışma)
- Kayıt dışı çalışmanın kadınlarda ön plana çıkması
- Evde çalışmanın (parça başı ve ev hizmetleri) yaygınlığı ve kadınlar üzerindeki ataerkil kontrolün sürmesi.

Kadın İşsizliği

- Kadınlarda işsizliğin erkeklere oranla çok daha fazla olması (TUIK Eylül 2015 HHİA , %8,6 ; %11,6).
- Tarım dışı sektörler açısından aradaki farkın daha da açılması (%10; %16,4).
- Gerçek rakamın iş aramadan ümidi kesme ve kendini ev hanımı olarak nitelendirmesi nedeniyle çok daha yüksek olması.
- Yoksullukta ve sosyal dışlanmada artış.
- Erkek üzerinden koruma sağlama ve görünmezlik.

Sendikalar ve Kadınlar

- Sendikalı kadınlar ağırlıklı olarak kamu sektöründe çalışmaktadır.
- Kadınların sendikalaşma ve sendikalarda temsil oranları çok düşüktür. Bu durumun nedenleri,
  - Kadınların işgücüne ve ücretli istihdama katılımının düşük olması,
  - Kadınların sendikalaşmanın zor olduğu sektör ve mesleklerde yoğunlaşması,
  - Kadınların küçük ölçekli işletmelerde, kayıt dışı ve düzensiz çalışma biçimlerinde yoğunlaşması,
  - Kadınlara yönelik geleneksel algının örgütlenmeyi hoş görmemesi,
  - Sendikaların erkek egemen yapısı ve imajıdır.

Kadınları işgücü piyasalarında formel koruma sistemlerinden dışlayan bir diğer faktör de sendikalar ve kadınlar arasındaki çift yönlü ilgisizliktir.

İSTİHDAM PRATİKLERİ ÜZERİNDEN SOSYAL KORUMANIN GENEL DURUMU

Sosyal Güvenlik Kapsamı

- Çalışmaya bağlı sosyal koruma anlayışı sosyal güvenlik kapsamının belirlenmesinde, farklı çalışan statüleri ve cinsiyete bağlı olarak önemli farklılıklara yol açmaktadır.

Emeklilik Aylığı Alan Pasif Sigortalılar - 2012 (%)

Sigortalı Statüsü	4-a	4-b	4-b (Tarım)	4-c	Toplam
Kadın	12	3	0,2	5,2	19,8
Erkek	48	14	5,4	13	80,2
Toplam	60	16	5,6	18	7.065.881 (%100)

Özel Emeklilik Programları ve Kadınlar

- Özel emeklilik programlarının gelir düzeyi yüksek ve sürekli çalışan gruplarını kapsaması nedeniyle kadınları dışlayıcı etki
- Birikimlerin çalışma pratikleri dikkate alındığında erkeklerden daha düşük olması
- Bireysel emeklilik programına kadınların katılım oranı %40

Kadın İstihdamı ve Sosyal Koruma

- Sosyal korumanın çalışmaya bağlı yapısı, kadınların sosyal korumaya erişim ve sürdürülebilirliğin sağlanmasında kadınların işgücü piyasalarındaki konumlarını belirleyici kılmaktadır.
- Bu nedenle, kadınların sosyal içermesinde işgücü piyasalarına katılımı ve işgücü piyasalarındaki konumunun niteliğine yönelik istihdam politikaları ön plana çıkmaktadır.
- Mevcut yasal düzenlemeler bağlamında istihdamdaki koruma kadınların geleneksel rollerini yeniden üreten özellikler taşımaktadır.

Türkiye’de Kadınların Sosyal İçermesine Yönelik Politika Önlemleri

- Kadın istihdamı artırıcı yönde politikalar
  - İstihdam dostu makro-ekonomik politikalar
  - Kadın dostu istihdam politikaları
- Sosyal güvenlik politikaları
  - Kamu sosyal güvenlik sisteminin yeniden dağılımcı yönünü ve etkinliğini artırıcı politikalar
- İşgücü piyasaları ve sosyal güvenlik sistemlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayıcı anti-ayrımcılık politikaları
- Kadınları destekleyici nitelikli sosyal bakım politikaları (Çocuk ve yaşlı bakımında kurumsal ve kamusal bakım desteği)
- Bu politikalar olmaksızın, kadınların sosyal korumadan dışlanması, istihdamdaki konumundan kaynaklı olarak sürekli kendini üreten bir kısır döngü halini almaktadır.

Referanslar

- Tezgel, O, ve Gökbayrak Ş. (2013). “The Effects of Gender Inequalities in the Labor Market and The Social Security System on Women’s Social Inclusion in Turkey”. "İs, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 15(4): 39-59.
- Lewis, J. (2011), “Feminist Yaklaşım”, Sosyal Politika: Kuramlar ve Uygulamalar içinde (Çeviri ed: Şenay Gökbayrak), Siyasal Kitabevi Yayınları, Ankara: 139-147.